

LŐCSEI PÉTER

Cseppekben a tenger

IRODALMI, MŰVÉSZETI RENDEZVÉNYEK A
KULTÚRPALOTÁBAN ÉS A KOVÁCS SZÁLLÓBAN
A SZÁZADELŐN

A múlt értékeinek ápolása, az irodalmi és zenei élet támogatásának céljából polgári kezdeményezések sora született a tizenkilencedik század végén és a huszadik század első évtizedeiben. Többnyire valamilyen intézményhez kapcsolódtak; rendre egy-egy helyi kötődésű író, költő nevét vették fel, de nem csupán a névadó literátor emlékét tartották fontosnak. Sopronban megalakult a Frankenburg Irodalmi Kör, Szegeden a Dugonics Társaság, Debrecenben az Ady Társaság. A Lévay József Közművelődési Egyesület Miskolcon, a Kemény Zsigmond Irodalmi Társaság Marosvásárhelyen, a Janus Pannonius Társaság Pécsen működött. Olvasótalálkozókat, matinékat szerveztek, bemutatták a helyi szerzőket. Rendszeresen hívtak meg országosan ismert alkotókat. Felolvasásaikon hivatásos vagy műkedvelő zenészek, versmondók léptek fel. Némelyik társaság folyóirat-kiadással, évkönyv megjelentetésével próbálkozott. Sikerük összefüggött anyagi erejükkel, vezetőik ügybuzgalmával, kapcsolati tőkéjével. Működésüket nem kerülték el a viták, olykor a nemzedéki, világnézeti vetélkedések sem. Az éves elszámolások és a tisztújítások idején személyeskedő torzsalkodások is előfordultak.

Szombathelyen a sajtóhírek, a fennmaradt plakátok, a levélhagyatékok és a visszaemlékezések alapján több társaság alapításáról tudunk. Átfogó képünk máig sincs ezekről a kezdeményezésekről, a torzóban maradt vállalkozásokról és eredményeikről.¹ A Kultúrpalotában (Múzeum) és a Kovács Szállóban megnyitásuk első éveitől rangos művészek, tudósok léptek fel. Mellettük a helyi alkotók, műkedvelők is bemutatkoztak. A közgyűjteményekben előfordulnak ugyan velük kapcsolatos fényképek, plakátok, meghívók, de sajnos hiányos az anyag. A tárgyhoz tartozó hivatalos vagy baráti levelekből, alkalmi dedikációkból kevés maradt fenn. Jelentős iratok pusztultak el a háború és a politikai traumák során. A magánkézben lévő dokumentumokat a nemzedékváltások és a lomtalanítások is megtizedelhettek. Szerencsére a korabeli újságok beszámoltak a programok többségéről. Néha még a tervezett, de elmaradt műsorokról is. Nagy kár, hogy a lapok bekötött évfolyamai töredékesen állnak rendelkezésünkre. A szóvirágokkal, közhellyel élő tudósítások egy-egy rövid beszélgetéssel egészültek ki. A szombathelyi újságírók néhány mondat,

1 A kérdés néhány összefüggéséről Pável Ágoston, Bárdosi Németh János, Illyés Gyula, Németh László, Szabó Lőrinc, a VMBE, az *Írott Kő* és a *Vasi Szemle* kapcsán több írásomban szóltam. (Lőcsei Péter: *A múltnak kútja*. Szombathely, 2011. 182-230. Illetve: Lőcsei Péter: *Szombathelyi emlékpohár*. Szombathely, 2007. 116-129.)

esetleg egy-két hasáb erejéig megszólaltatták Kosztolányi Dezsőt, Mécs Lászlót, Móra Ferencet, Mórlicz Zsigmondot, Nyíró Józsefet és Féja Gézát. A beszámolóik jellemezték a közönséget is. Ezek alapján tájékozódhatunk a matinék, felolvasások, koncertek társadalmi elfogadottságáról, más esetekben az arcpirító közönről. A rendezvények egy részét Bárdosi Németh János gazdag adatolású kötetéből ismerhetjük. Ő szervezőként, később a Faludi Ferenc Irodalmi Társaság vezetőjeként, folyóirat-szerkesztőként írók, költők leveleinek sokaságát őrizte meg. Válaszainak egy része az MTA Kéziratárába került. Az *Utak és útitársak*ban egy-egy terv megvalósulásának vagy zátonyra futásának története is olvasható.² Székely László pap-költő dr. Domonkos János kérésére jegyezte fel a Faludi Ferenc Irodalmi Társasággal kapcsolatos emlékeit. A szereplők egy részéről anekdotikus arcképet vázolt.³ Munkájukra bőségesen támaszkodhattam. Úgy tudom, hogy Várady Imrétől, Finta Sándortól, Krisztin Ernőtől, Mészáros Hugótól, Pável Ágostontól, illetve a gyakran szereplő Bárdos Alice-től, Pék Károlytól és Tóth Lászlótól nem maradtak fenn hasonló feljegyzések.⁴

Ezúton köszönöm meg S. Pável Judit, dr. Domonkos János és Dékány Júlia segítségét. A dokumentumok helyesírását némileg egységesítettem. Elsősorban a központozást javítottam. A stilisztikai, ortográfiai jellemzők egy részét meghagytam; így érzékeltettem a korabeli szóhasználat és írásmód következetlenségeit. Emiatt fordul elő az idézetekben a *Faludi* név *Faludy*, a *Kovács Szálló* *Kovács-szálló*, a *Társaság* pedig *Kör* alakban is.

Terjedelmi korlátok miatt szigorúan válogatnom kellett a több száz program közül. A század első harmadában a szűkös anyagi viszonyok ellenére sok műkedvelő rendezvényre és hivatásos művészi fellépésre került sor. A cseppekben próbáltam megmutatni valamit a tengerből. A sűrűn használt idézetekkel a korhangulatot és a beszédmodot kívántam érzékeltetni. A helyi sajtótermékekben érzékelhetően a jobboldali tartalmú fordulatok kerültek többségbe. Ez főleg a *Szombathelyi Újság* cikkeire, Trianon után pedig a kisebbségi irodalommal és a revízióval összefüggő rendezvények híradásaira igaz. Beszédes helytörténeti, kortörténeti antológiát lehetne (és kellene!) összeállítani a századelő helyi lapjainak előzeteseiből, tudósításaiból. A Kultúrpalotán és a Kovács Szállón kívül több vallási és világi közösség, szervezet hívott vendégeket, rendezett művészeti esteket, ismeretterjesztő sorozatokat. Egy átfogóbb dolgozatban érdemes lenne róluk is szólni. Tanulságos eredményt hozhatna a Kovács Szálló és a Sabaria programjainak összevetése is.

2 Bárdosi Németh János: *Utak és útitársak*. Szombathely, 1975. A továbbiakban: *Bárdosi*, 1975.

3 Székely László: *Visszaemlékezések a Faludi Ferenc Irodalmi Társaságra, 1989. február 20-21.* (Három részletből álló 15 oldalas gépirat, autográf javításokkal, kiegészítésekkel, az utolsó oldalon autográf aláírással.) A dokumentumot dr. Domonkos János bocsátotta rendelkezésemre. A továbbiakban: *Székely*, 1989.

4 Közülük Bárdos Alice művésznő életéről és a vasi megyeszékhely zenei eseményeiről dr. Gál József írt adatokban gazdag kötetet. Gál József: *Bárdos Alice és a szombathelyi Collegium Musicum*. Szombathely, 2003.

Fodor Árpád 1905 őszén reményt látott egy Vas vármegyére kiterjedő irodalmi társaság alapítására. Felhívásában értelmi és érzelmi érvek egyaránt megjelentek; a hívásra, a vetélkedésre is épített. Követendő vállalkozásokra hívta fel a figyelmet: „*ha Eperjesen lehet Széchenyi-kör, Kassán Kazinczy-kör, Nagyváradon Szigligeti-társaság, Oraviczán Arany-kör, Pozsonyban Toldy-kör, Sopronban Kis János kör, Nagykanizsán Irodalmi és művészeti kör, Debreczenben Csokonai-kör, Kecskeméten Katonai-kör [így! LP] stb. Mi se legyünk hátrább!*”⁵

A kör Bezerédy István alispán elnökletével 1905 novemberében alakult meg a vármegyei házában. Somogyi József árvaszéki ülnök ismertette céljukat, alapszabályukat. Emlékeztetett a tiszavirág-életű Berzsenyi-körre, és kifejezte reményét, hogy kezdeményezésük eredményesebb lesz. A „*vallás-erkölcsös irodalmi művelődést*” jelölte meg feladatként. Az erők egyesítését tartotta fontosnak, ezért azt javasolta, hogy egyelőre ne vegyék át a közművelődés egyéb feladatait.⁶ Az újság decemberi számában *A Faludi-kör* címmel aggódó írás jelent meg. A „*b.*” szignójú szerző szerint indulásukat támadó hangok kísérik. Egyeseknek nem tetszik, hogy Faludi Ferenc jezsuita pap volt. A bírálókat nem nevezte meg, csupán az általuk használt minősítéseket („*felekezeti-eskedő*”; „*gyűlölt papi talár*”; „*csuha*”) említette. Cikkét indulatkeltésre alkalmas mondatokkal fejezte be: „*Hála Isten, ebben a vármegyében a keresztények dominálnak. Nem a zsidók. Nem a szabadkőművesek. Mutassák meg tehát a keresztény társadalom és azok az ideális gondolkodású jó magyar urak, hogy lelkük vágyának érvényt is tudnak szerezni.*”⁷ A Faludi-kör elleni megjegyzéseknek írott nyomát nem találtam. Elképzelhető, hogy „csupán” élıszóban hangzottak el.

A *Szombathelyi Újság* rendszeresen foglalkozott a költő életével, tevékenységével; egy anonim szerző pedig az említetthez hasonló szólamban foglalta össze a rájuk váró munkát: „*A társaság főcélja: a hazafias és vallás-erkölcsös magyar irodalom ápolása és terjesztése. Soha nem volt nagyobb szükség arra, hogy az irodalom tisztaságát aláarc alatt működő kalózoknak és zsebmetszőknek szemérmetlen támadásai ellen olvasó közönségünket megvédjük, mint most, mikor a léha, sőt gonosz tendenciájú irodalmi termékek – még komolyabb igényűnek látszó könyvekben is – legió számban látnak napvilágot, obscurus kezek által összeférelve, hogy népünk tiszta szívét és becsületes gondolkodását megmértelyezzék, s a haza, vallás és erkölcs eszméinek gúny tárgyává tétele által keresztény társadalmunk alapköveit szétrombolják.*”⁸ A sorokból képet kapunk arról, hogy az új irodalomnak – például a rövidesen meginduló *Nyugat*nak – milyen ellenállással kellett megbirkóznia egyes véleményformálók jóvoltából.

A kört erő bírálatokról és a lassan induló munkáról Fodor Árpád szólt 1906. március 25-én. A következő tudósítás a vármegyei házában tartott (immár második) alapító rendezvényt idézte fel. Az elnöki széket Kárpáti Kelemen gimnáziumi tanár foglalta el. Éhen Gyula és Balogh Gyula az alelnöki posztot kapta; a főtítkárt Somogyi József,

5 *Szombathelyi Újság*, 1905. november 12. 6.

6 *Szombathelyi Újság*, 1905. november 19. 7.

7 *Szombathelyi Újság*, 1905. december 24. 4.

8 *Szombathelyi Újság*, 1906. január 21. 3-4.

a titkár Vadász Norbert lett. Az elnöki programbeszédben elhangzott: „*Faludi szellemének aegise alatt a nemzeti irodalom művelésével, a tisztas irodalmi törekvések is-tápolásával nagyjaink kegyeletes kultuszával és a művelt társasélet fejlesztésére irányuló törekvéseinkkel akarunk szolgálni.*”⁹ A kör németújvári kirándulásán Vadász Norbert foglalta össze céljaikat. Szorgalmazta egy Faludi-emlékszoba kialakítását; rendezvé-nyeket, pályázatokat előlegezett.

A költő kultusza mellett kiemelte a vármegye irodalmi, történelmi, néprajzi vi-szonyainak megismertetését. Lehetségesnek tartotta évkönyv, sőt folyóirat kiadását.¹⁰ Némelyikük csak évtizedek múlva valósulhatott meg. Az anyagi gondok mindig kor-látokat jelentettek. Ezt bizonyítja az a felhívás, amelyben a tagtoborzásról és az ado-mányokról is szó esett.¹¹

1907 februárjában a társaság II. Rákóczi Ferenc kassai újratemetésének emlékére állított össze műsort. Bemutatták Várady Antalnak a száműzött fejedelemről szóló melodramáját. Kocsis János, az Operaház művésze kuruc dalokat játszott tárogatón.¹² Júniusban Rohoncra kirándultak. Az esemény tudósítója felsorolta a jelesebb részt-vevőket; kiemelte Kárpáti Kelemen elnök megnyitó beszédét, Éhen Gyulának Falu-diról írt ódáját és Fodor Árpád előadását.¹³ A következő hírek a szaporodó gondokról szóltak. Október végén egy *Hetes* aláírású glossza szerint a törekvések megtörttek a nagyközönség részvétlenségén.¹⁴ A tagok egy része kilépett. Az újságíró ezt az induló vállalkozások gyermekbetegségének tartotta. Ugyanez a szám közölte Vadász Nor-bert titkár lemondását. Néhány új tag neve és a következő felolvasás is szóba került. Utána azonban hosszú hallgatás következett. Írtak a szabadkőművesség veszélyeiről, a feminizmusról, a király születésnapjáról, a miniszteri látogatásról. A Faludi-kör csendes kimúlásáról nem találtam sorokat.

*

Az 1899. október 29-én megalakított Vasvármegyei Kultúregyesület szakosztályai évtizedeken át anyagi gondokkal küzdöttek. A közgyűléseken visszatérő téma volt a deficit mértéke; a megbeszélések egy része érdektelenségbe fulladt. Az újságok az eredmények mellett többször írtak lemondásokról, vádakról, kiújuló vitákról. A me-gyeszékhely az első világháború után elveszítette vonzaskörzetének, gazdasági kap-csolatainak egy részét. Dr. Gránitz Géza, a Szombathelyi Kereskedők Társulatának főtitkára ekképp jellemezte a várost: „*a súlyos gazdasági válság alatt roskadozó Szom-*

9 *Szombathelyi Újság*, 1906. május 27. 7.

10 *Szombathelyi Újság*, 1906. júl. 15. 1. A Faludi emlékére szervezett kirándulásról az újság ugyanebben a számban részletesen beszámolt (3-4.).

11 *Szombathelyi Újság*, 1906. szeptember 8. 6.

12 *Szombathelyi Újság*, 1907. február 17. 5.

13 *Szombathelyi Újság*, 1907. június 2. 1-3.; 4-5.

14 *Szombathelyi Újság*, 1907. október 27. 7.

bathely a nyugati végek lerongyolódott királynője lett”.¹⁵ Csoda-e, ha a kultúrára mindig kevesebb pénz maradt az igényelnél?

1926. február 21-én ülést tartott a Kultúregyesület közgyűlése. Dr. Várady Béla főtitkár méltatta a távozó dr. Kapi Béla evangélikus püspök hatéves tevékenységét.¹⁶ A Kultúregyesület vezetőségében, tagságában, látogatói körében és természetesen programjában is hosszú időn keresztül meghatározók voltak az egyházak. Szombathely 1777-től püspöki székhely volt. Tanárai révén az itt működő papi szeminárium is komoly tekintéllyel rendelkezett. A korabeli dokumentumok szerint az evangélikus, a református és az izraelita hitélet vezető szereplői is erősen hatottak a kulturális életre. Ez programjaikra, vezetőik szereplésére, kiadványaikra, meghívott vendégeikre egyaránt vonatkozik.

1926-ban jelent meg „*Vasvármegye és Szombathely város Kultúregyesületének*” és a „*Vasvármegyei Múzeumnak*” első közös évkönyve. A benne közölt áttekintésből kiderül, hogy 1919 decemberétől 1925 szeptemberéig 13 hazafias ünnepséget, 28 kultúrestélyt, 32 zenei rendezvényt és 88 liceális előadást tartottak. Leggyakrabban dr. Várady Imre, dr. Kapi Béla és Finta Sándor lépett dobogóra. A koncerteken többek között Dohnányi Ernő, Kartner Gitta, Koncz János, Bárdos Alice, Pethes Imre és Palló Imre szerepelt. A *Hír* a kötetből idézte, hogy az utolsó hat évben a Kultúregyesület tagjainak száma 1311-ről 1102-re apadt.¹⁷ 1926. március 1-jén újválasztották az elnöki tanácsot. A választmányba a felekezeti megbékélés és az egyenjogúság jegyében négy hölgyet vettek fel. Bizalmat kapott: „*özv. Sarlay Ferencné, a kath. nőegylet elnöknője, Radó Gyuláné, a prot. nőegylet elnöknője, Wolf Sándorné, az izr. nőegylet elnöknője és Reiszig Antónia, a sajtó hölgybizottság elnöknője.*”¹⁸

*

A rendezvényekről szóló tudósításokból az derül ki, hogy sok újságíró (és nyilvánvalóan a közönség egy része) a költőktől nem csupán esztétikumot, hanem valamilyen útmutatást, erkölcsi, közösségi irányjelzést várt. Hasonlót, mint amit Petőfi váteszként, Arany a nemzeti lélek ismerőjeként és gondozójaként annyi példázatában megfogalmazott. Ezt a fajta „*alkalmazott költészetet*” éppen ebben az időben utasította el Kosztolányi (például az *Ady*-pamfletben).

Az igehirdetői szándékot és fogadtatását jól példázza a következő két beszámoló részlete. A *Hír* tudósítója átszellemült, képzavarokban bővelkedő bekezdésekben írt Mécs László szombathelyi fellépéséről: „*A papköltőt szeplőtelen eszmék ihlették, a világgégés nem perzselte meg szárnyait. Nyelve a hegyi patak kristályvizének csengése, melybe haragos vízeseések zúgnak bele, míg nem egy kósza vihar hatalmas árrá, tomboló tengerre dagasztja az áhítatos csendben útnak indult szelíd vizet. [...]* Mécs László szíve

15 *Nyugatmagyarország*, 1928. március 19. 1-2.

16 *Hír*, 1926. február 23. 2.

17 *Hír*, 1926. február 24. 2.

18 *Hír*, 1926. március 3. 2.

VASVÁRMEGYE ÉS SZOMBATHELY VÁROS KULTÚREGYESÜLETE.

MÉCS LÁSZLÓ

1930. január 29-én, szerdán este 1/2 9 órai kezdettel

rendezett

SZERZŐI ESTJÉNEK

Műsora:

1.

Grieg : Suite (Aus Holbergs Zeit) :

a) Sarabande,

b) Gavotte,

c) Rigaudon.

Előadja a Kultúregyesület zenekara.

2.

MÉCS LÁSZLÓ előad verseiből.

Szünet.

3.

Schumann : 1. Abendlied.

2. Träumerei.

Előadja a Kultúregyesület zenekara.

Hegedűszóló : **WIENER LILLY** hegedűművész.

4.

MÉCS LÁSZLÓ előad verseiből.

A zeneszámokat **Statzenberg Vencel** karnagy vezényli.

Műsor ára:
20 fillér.

*piros harangját nem veri félre vést jóslóan, erélyesen bár, de hajnalra harangoz. Mind-azok, akik tegnap este ott voltunk a Kultúrházban, meggyőződhattünk róla, hogy az elveszett részekben élő testvéreink jobban hisznek a feltámadásban, mint magunk.*¹⁹

Sík Sándort 1927 tavaszán telt ház fogadta, és rajongó ünneplésben részesítette. Finta Sándor méltatása után a gimnázium diákjai énekelték a *Hunyadi-cserkészek indulóját*. A reprezentatív versösszeállítást a költő és Pék Károly adta elő. A *Dalosegyesület* bemutatta Sík Sándor *Zsoltárát*. Ezután a szerző értelmezésében hangzott el a *Megyeri hitvallás*. A tudósító szerint ebben „*van lefektetve Sík Sándor életének egyik legszebb programja: neveljünk tisztalelkű, jövőben bízó vidám, életerős fiatal nemzedéket. Csak ettől várhatjuk a mi feltámadásunkat.*”²⁰

Kosztolányi Dezső szerzői estjére 1927. április 10-én került sor. Fellépésére kisebb közönség volt kíváncsi. Ezt szóvá is tette a *Vasvármegye* újságírója.²¹ A költőt Mikes János megyéspüspök „*kitüntető szívelességgel*” fogadta. A Kultúrház nagytermében a régen várt vendéget „*csak jó félház*” tisztelte meg. Bárdosi Németh János bevezető szavai után Kosztolányi a líra természetéről, a mű születéséről tartott „*kifinomult esztétikai*” előadást. Paukovits Rózsi, Pék Károly és Tóth Kálmán népszerű verseiből szavalt. A költő a megjelenés előtti *Zászlót*, a *Szegényt* és a *Nőket* adta elő. A nagy sikerű előadást a Sabáriában folytatódott, ahova a vendéget a szépirodalmi szakosztály vezetősége és dr. Ujváry Ede polgármester-helyettes kísérte el. Ez a későbbi beszámolóik ismétlődő fordulata volt. Székely László és Bárdosi Németh János visszaemlékezésében is találkozunk vele. A több napra érkező fellépőknek megmutatták a papi szemináriumot, az Egyházmegyei Könyvtár ritkaságait, továbbá Szombathely két igazi nevezetességét: Köszeget és Jákot.

1927 őszén lemondott az irodalmi szakosztály vezetője, Finta Sándor (a püspöki elemi iskola tanára). Utódjaként azt a dr. Székely Lászlót költőt, teológiai tanárt választották meg, aki korábban több előadással és írással szerepelt. Magánkiadású kötetei is rendkívül népszerűek voltak. A *Nyugatmagyarország* újságírója meglepetésnek tartotta a szakosztály döntését, és reményét fejezte ki, hogy a hagyományörző vonalat fiatalos, liberális elképzelés váltja fel. Feltett kérdéseire Székely László találoan válaszolt: „*A liberalizmus szavai köpönyeg, amely alá homlokegyenest ellenkező világnézeteket, irányzatokat, embereket szoktak elhelyezni. Ha a liberalizmus kacérkodást jelent a radikalizmussal és destrukcióval, nem vagyok liberális. [...] Ha ellenben a liberalizmus megértést jelent, semleges területen együttműködést olyanokkal, akiktől nemcsak szétválasztó gondolataink vannak, hanem akikkel van közös eszménk is, amelyben találkozhatunk, és amelyben egymást szerethetjük, akkor szívesen vállalom ezt a különben gyanús elnevezést, amely régi, népszerű csengését rohamosan kezdi elveszteni.*” Ady megítéléséről ezt mondta: „*Az igazság oldalán akarok lenni, s nem tudom megérteni azokat, akik nem akarják Ady költői értékeit elismerni. A hú katolikus gondolkodás nem követeli meg az embertől, hogy az igazság rovására szeresse a katolicizmust. Erre szükség*

19 *Hír*, 1926. március 18. 3.

20 *Hír*, 1927. március 15. 2.

21 *Vasvármegye*, 1927. április 12. 3.

sincsen. Aki azt hiszi, hogy a vallása érdekében köteles nem objektív lenni, az nem szereti, és nem érti eléggé a vallását. – De Adyt érdekes emberi dokumentumnak is tartom. Engem pszichológiai szempontból mindig érdekelt és izgatott.” A Faludi Ferenc Irodalmi Társasággal összefüggő terveiről visszafogottan ennyit mondott: *„Végyes érzelmeim között is tudok örülni azon ténynek, hogy Isten gondolatát nemcsak a szószéken, hanem profán pódiumon is hirdethetem...”*²²

„*Mi lesz a Faludy Ferenc Irodalmi Társaság programja?*” – ezzel a címmel jelent meg dr. Székely László nyilatkozata a *Nyugatmagyarországban*.²³ A bevezetőből kiderül, hogy az irodalmi szakosztály társasággá alakult, és felvette a Vas megyei származású költő, műfordító nevét. Az elnök jobb kapcsolatot szeretett volna teremteni a környék városaival, köreivel. Támogatni kívánta a tagok publikációit. Egy olyan szépirodalmi folyóiratról is szólt, amelyet a közeljövőben Sopron, Győr és Szombathely irodalmi társaságai közösen adnak ki. A vágyak csak részben teljesülhettek. A megyék városok összefogásával csak a hatvanas évek elején jelent meg az *Életünk* antológia és a belőle kinövő folyóirat. A Bárdosi Németh János által indított *Írott Kő* más alapon jött létre, és rövid ideig működhetett a harmincas évek második felében, illetve a negyvenes évek elején.

Székely László 5 évig látta el vezetői szerepét. Halála előtt több tételben emlékezett vissza a rendezvényekre, a meghívott vendégekre és a helyi közreműködőkre. A kiadatlan dokumentum fontosabb részleteit betűhíven közlöm: *„A Vas megyei Kulturregyesületnek többek között volt egy irodalmi szakosztálya is, amely az én indítványomra később a Kulturregylet vezetőségének hozzájárulásával fölvette a Faludi Ferenc Irodalmi Társaság nevet, de megmaradt a Kulturregyesület szakosztályának. [...] Az irodalmi szakosztálynak csak a neve változott. A társaságnak elfelejtettünk szabályzatot adni. [...] Tulajdonképpen két fórum intézkedett az irodalmi rendezvényekről: a Kulturregyesület titkársága és a F. F. szakosztály. Utóbbi rendszeren vasárnap délutánokon havonta kb. egyszer délután 5 óra tájban rendezte irodalmi estjeit, belépti díj nélkül. A titkárság inkább este vacsora után tartotta rendezvényeit, amelyek általában előkelőbbek voltak az előbbinél. A titkár esetleg a társaság elnökével beszélt meg, milyen országos nagyságokat szerepeltessenek. Kapásból ezekre emlékszem: Móra Ferenc (kétszer), Harsányi Kálmán, Sik Sándor, Kós Károly, Dsida Jenő, Nyíró József, Bajcsy Zs., Kosztolányi, Németh László, Szabó Lőrinc, Herczeg Ferenc, Móricz Zsigmond, Gulácsy Irén, Ignác Rózsa stb.*

A délutáni rendezvényekre eleinte tódult a közönség, a későbbi években a száma megcsappant. Ennek fő oka a tiszta konkurrencia volt. [A domonkosok és a ferencesek is tartottak délutáni rendezvényeket. Ez megosztotta a lehetséges látogatókat.]

A közönség érdeklődése kiszámíthatatlan volt, úgyannyira, hogy kínos bizonytalanságban várták a rendezők, nem lesz-e botrány egy-egy nagy írónak szerepeltetéséből. Olykor kirendelték a Közgazdasági Tanfolyam növendékeit (a leendő körjegyzőket),

22 *Nyugatmagyarország*, 1927. október 3. 2.

23 *Nyugatmagyarország*, 1928. november 5. 3.

hogy megtöltsék az üres sorokat, és takarják a szombathelyi közönség szégyenét. (Tehették, mert Ősz Iván volt a gondnokuk.) [...]

Kosztolányi Dezsőnek, aki akkor is országos nevű költő volt, szerzői estjén kínosan kongott a Kultúrház nagyterme (nem tudom biztosan már, 27 vagy 32 tagból állt-e a közönség, de többlől biztosan nem. Ugyanigy kellett szégyenkeznie (már az én időm után) a rendezőségnek a város közönsége helyett is, amikor olyan nagy írók iránt, mit Németh László és Szabó Lőrinc, teljes közönyt tanúsított. Viszont Móra Ferenc estjei mindig sikerültek, az erdélyi írók is (Nyíró, Koós, Szemlér)²⁴ nagy közönséget vonzottak. Mécs László jövetele mindig legbiztosabb és legteljesebb sikert biztosított. A közönség fagyos közönyt vagy szeszélyét meg kellett éreznie a színtársulatoknak is, amelyek sok szellemi és anyagi kárt szenvedtek az érdeklődés hiánya miatt.²⁵

A visszaemlékezésből jó néhány rendezvény és fellépő vendég kimaradt. Ezen nem csodálkozhatunk. Két mentésig kínálkozik: a rengeteg szereplő és az eltel fél évszázad. A kifejejtettek közül teljesség igénye nélkül nevezek meg néhányat. Szóba hozok olyanokat is, akiket nem a Faludi Ferenc Társaság hívott meg. Egy-egy esetben kiegészítem a Székely László által leírtakat. 1928. március 20-án a Kultúrpalotában köszöntötték a Szombathelyre látogató Kozma Andort. A népnemzeti irányzat klasszikusát szerzői estjén Pável Ágoston méltatta. A sikeres rendezvényen Paukovits Rózsi, Bárdos Alice, Kartner Gitta és Hajós Endre közreműködött.²⁶

Az 1928. év őszi szezonnyitóján dr. Géfin Gyula, a szombathelyi szeminárium aligazgatója tartott nagy hatású előadást Faludi Ferencről. Nem csupán életéről és sokoldalú tevékenységéről szólt, hanem az utókorra háruló feladatokról is. Megemlítette, hogy a költő kéziratait és a rá vonatkozó dokumentumokat még mindig nem sikerült megnyugtató módon összegyűjteni. Ezen a rendezvényen hangzott el a bejelentés: „a Kultúregyesület szépirodalmi szakosztálya a közeljövőben a Faludi Ferenc irodalmi társaság nevet veszi fel.”²⁷

Weöres Sándor egyik legkorábbi bemutatkozása az irodalmi szakosztály délutánján történt. A rendezvényen Uy Károly verseit követően dr. Kardeván Károly realiskolai tanár, Weöres Sándor osztályfőnöke tartott előadást *Az ős Kaján* című Ady-versről. A folytatást így írta le a *Vasvármegye* tudósítója: „Székely László dr. a legújabb tehetségekről mondott ismertetést. Felolvasott egy 18 éves béresfiú és több diákpoeéta verseiből, akik közül különösen a VI. realista budakeszi Weöress Sándor [így! LP] tehetségét méltatta. Székely László dr. szerint nem mindennapos a meglátóképessége, dús fantáziája és majdnem tökéleteset nyújt formaművészete is.”²⁸

Az *Esperantista Munkások Egyesülete* 1929. április 21-én nagy sikerű irodalmi estet rendezett a Kultúrházban. Révész Béla tartott előadást „*Ady viadala a halha-*

24 1934. február 24-én Bánffy Miklós, Kós Károly, Dsida Jenő, Nyíró József és Kemény János szerepelt Szombathelyen. Szemlér Ferenc fellépéséről nincs tudomásom.

25 *Székely*, 1989.

26 *Vasvármegye*, 1928. március 20. 5.

27 *Vasvármegye*, 1928. október 30. 2.

28 *Vasvármegye*, 1929. március 12. 5.

tatlansággal” címmel. A költő verseiből Farkas Klári és Bata Gábor szavalt; Pulay Imre Ady-dalokat adott elő. Révész az est második felében a legújabb irodalomról értekezett.²⁹

1931 telén nyelvrokonainkat köszöntötték Szombathelyen. A rendezvényről „*Finn-észt est a Kulturházban*” címmel számolt be a *Vasvármegye*.³⁰ Csekey István, a Tartui Egyetem tanára és Bán Aladár költő, műfordító, folklorista tartott előadást. A *Szombathelyi Dalosegyesület* Heintz Fülöp vezetésével finn és észt dalokat adott elő. Összeállítás hangzott el nyelvrokonaink költészetéből. Havas Annus és Kartner Gitta északi zeneszerzők (Toivo Kuula, Jean Sibelius) műveit mutatta be. Néhány héttel később Komáromi János, a kor népszerű szerzője, a Kisfaludy Társaság és a Petőfi Társaság tagja érkezett Szombathelyre. Szerzői estjén több alkalommal kapott nyílt színi taptot.³¹

A szakosztály 1932. januári rendezvényét h. f. (Hegedüs Ferenc) értékelte. Két-hasábos cikkének már címe is szenzációhajhászó volt: „*Jánossy Gábor a közkörház idegosztályára küldi a modern költőket*.”³² Az igazsághoz tartozik, hogy a celldömölki kerület országgyűlési képviselője nem minden modern költőről mondott ilyen sommás véleményt. A politikus előadása után Szomoru Árpád verseiből hangzott el válogatás. Weöres Sándor egykori matematikatanára és a szavaló Hacker Magda is nagy taptot kapott. Lomoschitz Pál és Rosenberger Magda Beethoven *F-dúr románcát* adta elő. Ezután Gálos Rezső irodalomtörténész a magyar rokokóról értekezett.

1932. február 14-én a Protestáns Irodalmi Társaság estjét tartották a megyeszékhelyen. A lelkes beszámoló szerint a Kultúrpalota dísztermét vallási különbség nélkül zsúfolásig megtöltötte „*Szombathely kulturarisztokráciája*”.³³ Kutas Kálmán köszöntötte Ravasz László püspököt, aki időszerű politikai és erkölcsi kérdésekről szolt. Az esten fellépett a MÁV Haladás Dalárda Jarisch János karnaggal. Nagy sikerrel mutatkozott be Jurnup Ada észt énekesnő és Kernács István gordonkaművész. A lírát rangos személyiség képviselte: „*Áprily Lajos, az erdélyiek neves költője verseiből olvasott fel*.” A minősítés némi tájékoztatlanságot árult el. A *Pásztortűz* egykori szerkesztője 1929 őszén áttelepült Magyarországra. Sokadik kötete után nem csupán az erdélyiek költője volt.

1932. febr. 18-án Mécs László tartott újabb sikeres estet a Kultúrpalotában. Az újságíró szerint a felvidéki pap-költő olyan átéléssel mondta verseit, hogy többször visszatapsolták. Nem akarták leengedni a dobogóról.³⁴

*

29 *Nyugatmagyarország*, 1929. április 22. 3.

30 *Vasvármegye*, 1931. január 16. 2.

31 *Vasvármegye*, 1931. március 3. 3.

32 *Vasvármegye*, 1932. január 19. 3.

33 *Vasvármegye*, 1932. február 16. 2.

34 *Vasvármegye*, 1932. február 19. 3.

Székely László működését élénk figyelem kísérte. Egy névtelen szerző 1928. február 6-án a *Nyugatmagyarország*ban kérte számon az irodalmi szakosztály rendezvényeinek színvonalát. Dicsérte az elnök „*lúktető atmoszférát teremtő*” tevékenységét, de arra szólította fel, hogy bátrabban rostálja meg a szereplő tagokat. Az előválogatás nélküli fellépés a középszert szolgálja csupán: „*higgye el, ez nem fog jó vért szülni. Amit elmulasztottak az elődök, azt még jóvá lehet tenni.*”³⁵ Egy újabb név nélküli cikk felvetette, vajon miért nem *fejlődött ki* Szombathelyen élénkebb kulturális élet. A szerző elsősorban az irodalmi viszonyokat bírálta. Megjegyzéseinek, javaslatainak többsége jogos, megfogalmazása logikus, nem személyeskedő: „*Amikor a Kultúregylet irodalmi szakosztálya felvette a Faludi-kör nevét, az volt a reményünk, hogy ezzel kilép a szakosztály zártabb világából, nagyobb mozgékonyaságra tesz szert, és ennek révén a nagyközönséget is jobban magához tudja vonzani.*”³⁶

Kedvező példaként a győriek szombathelyi szereplését említette. Hosszan sorolta a sürgető feladatokat. A kör megfeledezett azokról, akik korábban eredményes munkát végeztek. Össze kellene gyűjteni az itt élő és az elszármazott írók, költők, tudósok munkáit, könyvészeti adatait. Következő mondataiban alighanem a felekezeti előítéletekre hívta fel a figyelmet: „*De még a helyi kapcsolatokat sem építette ki eléggé a kör. Ezt, mint a legkényesebb pontot nem akarom tovább részletezni, mert itt valószínűleg belejátszanak még olyan szempontok is, melyek a háború előtti szombathelyi s általában vas megyei társadalomban ismeretlenek voltak, de amelyeknek eltüntetése nézetünk szerint éppen egy irodalmi körnek feladatai közé tartoznának.*” Nehezményezte, hogy a társaság következetesen Budapest felé tekint. Szerencsésebb lenne, ha a burgenlandi magyarsággal építene ki erősebb kapcsolatot.

1932. május 23-án Hegedüs Ferenc adott interjút a *Nyugatmagyarország* újságírójának a Kultúregyesületben zajló vitákról. Fábíán Gyula művésztanár, író vádjaira válaszolt, és a fiatalok kivonulását helyezte kilátásba.³⁷

Hangzatos című hír tájékoztatta az érdeklődőket: „*Újabb elnökválasztási küzdelmek a szombathelyi Faludy irodalmi társaságban.*” Szerzője úgy vélte: Székely László lemondása után kecssegtető lehetőség adódik, hogy új korszak kezdődjön. A hagyományörző vonal mindent a régiben hagyja, pedig ideje túllépni az önképzőkör füledt nyugodtságán: „*A közönség érzi a mai, sürgető idők szavát, amelynek az irodalomban való megnyilvánulását, ha nem kapja meg a hivatalos irodalmi fórumtól, megkapja majd egy független művészi asztaltársaságtól.*”³⁸

Az elnökváltás megtörtént; 1932. november 21-én a *Nyugatmagyarország* számolt be a szakosztály szezonnyitó délutánjáról. Ezen elhangzott *Az irodalmi élet problémái* című Bárdosi Németh János-előadás. Az akkor 30 éves tisztviselő és költő friss hangját az újságíró reménytelinek tartotta. Benyomásait így összegezte: „*Egy generáció keserű szkepticizmusa, előítélettel telt kiábrándultsága, válságok, problémák út-*

35 *Nyugatmagyarország*, 1928. február 6. 2.

36 *Nyugatmagyarország*, 1931. március 23. 1.

37 *Nyugatmagyarország*, 1932. május 23. 1-2.

38 *Nyugatmagyarország*, 1932. május 17. 3.

vesztője után – a művészet az igazság és az etikai magaslatok felé vezető útjának kikövelése volt.³⁹

*

Bárdosi vezetése idején további rangos hazai és határon túli vendégek érkeztek Szombathelyre. Tekintélyes azoknak a névsora is, akiket szerettek volna meghívni. Egy beharangozó szerint remény van arra, hogy a Faludi Ferenc Irodalmi Társaság dobogóján fellép Zilahy Lajos, Szabó Dezső, Márai Sándor.⁴⁰ Az 1934. őszi ülésen többek között Kodolányi János, Szabó Pál, Szabó Lőrinc, Ignóus Pál, Németh László, Juhász Géza, Gulyás Pál szereplése is szóba került.⁴¹ Az emlékezők másokat is soroltak, ám nem mindenkivel sikerült az egyeztetés.⁴² Krúdy Gyula már súlyos beteg volt. Zsolt Bélát és Márait közösen hívta Bárdosi Németh János. Utólag tudta meg, hogy éppen együtt nem akartak jönni. Zilahy Lajosra a *Tükör* szerkesztése rótt nagy terhet. Szabó Dezső nehezen teljesíthető feltételeket szabott. 1933. szeptember 7-én kelt levelében azt írta, hogy csak akkor megy, ha 3 estét biztosítanak számára. Lehet, hogy ebből az első bizonytalan sikerű, de a második és harmadik – két és fél, háromórás – előadása garantáltan telt házas lesz. Ezért együttesen 1000 pengőt kért, 500-at előlegként. A rendezvény elmaradt.

Ignóus Pál nem a Faludi Ferenc Irodalmi Társaság dobogóján lépett fel. A polgárságról és az irodalomról szóló előadását a Kereskedők Társulatának nagytermében az izraelita nőegylet felkérésére tartotta meg szép számú közönség előtt.⁴³

1933-tól egymást követték a nagyszabású programok. Jelentős részük nem tisztán irodalmi rendezvény, hanem politikai nagygyűlés (is) volt. „*Zsufolt ház előtt folyt le a Revíziós Liga helyi csoportjának demonstratív ünnepe*”- írta L. G., a Vasvármegye tudósítója.⁴⁴ Az erdélyi esten fellépő vendégeket megérkezésük után Mikes János megyéspüspök fogadta. Az újságíró hosszan sorolta az első sorokban helyet foglaló világi és egyházi előkelőségeket. A *Hiszkegy* és Pék Károly szaválata után dr. Csupor Sándor tartott előadást. Kitért a kolozsvári atrocitásokra, és részletes nemzetiségi, történelmi adatokkal bizonyította, hogy „*Erdély földje mindig a magyaroké volt, s hogy az oláh csak beszívárgott a Moldva lejtőiről.*” A zúgó tapsot követően Palló Imre, az Operaház művésze énekelt Laub Vilma zongorakíséretével. Gyula diák, azaz Somogyváry Gyula következett: „*A remekveretű, nemzeti sorsunk minden keserűségét gyöngyszemekbe készült költemények felejthetetlen élményként hatottak a közönségre...*” Ezután jött a tárogató, az erdélyi kép és a székely góbé humor. Nem maradhatott el a záró szám: a Dalosegyesület által előadott „*Nem, nem soba*”. A városi, megyei elő-

39 *Nyugatmagyarország*, 1932. november 21. 4.

40 *Vasvármegye*, 1934. január 27. 2.

41 *Vasvármegye* 1934. szeptember 22. 4.

42 *Bárdosi*, 1975. 324. kk.

43 *Nyugatmagyarország*, 1932. december 5. 1.

44 *Vasvármegye*, 1933. január 5. 2.

kelőségek a budapesti vendégekkel és a szombathelyi székelyekkel együtt a Grastyán-féle étteremben fejezték be az estet.

Baranya és Vas megye szellemi élete sok szálon kapcsolódott össze a huszadik század első felében. Elég, ha Weöres Sándor, Palkó István, Fodor Henrik egyetemi tanulmányaira és szerepléseire, Kocsis László és Bárdosi Németh János pécsi letelepedésére emlékeztetek. De említhetem Várkonyi Nándor és Pável Ágoston barátságát, levelezését, antológiatervét, a vasiak írásait a *Sorsunk*ban, továbbá néhány pécsi szerző feltűnését a *Vasi Szemle* és az *Írott Kő* oldalain.

1933. január 6-án pécsi írók szerepeltek a Kultúrházban. Hegedüs Ferenc tudósításból tudjuk, hogy a rendezvényen megjelent dr. Ujváry Ede polgármester, dr. Mészáros Hugó tanácsnok, a szeminárium tanári kara, Finta Sándor igazgató is. Bárdosi Németh János köszöntötte a megjelenteket.⁴⁵ Gábrriel Pál, a pécsi Tanítóképző Intézet igazgatója Kocsis László költészetéről tartott előadást. A szintén vasi származású Ijjas Jankovits Antal *Éhség* című novelláját Bezzegh Gyula olvasta fel. Baranyai Gyula gondonkaművész Kodály *Adagióját* adta elő Heintz Fülöp zongorakíséretével.

Dékány Júlia jóvoltából ismerhettem meg az irodalmi rendezvények néhány plakátját. Közülük idézem a következőket.⁴⁶

A Faludi Ferenc Irodalmi Társaság, mint Vasvármegye és Szombathely Város Kultúregyesületének Szépirodalmi Szakosztálya 1933. április 8-án, szombaton este fél 9 órai kezdettel a Kultúrház nagytermében Irodalmi estet rendez Féja Géza író közreműködésével.

Műsor: Szép vagy, gyönyörű vagy Magyarország. Énekli a M. Á. V. Haladás Dalköre. Megnyitó. Mondja: Bárdosi Németh János. „A magyar költő útja Balassától – Ady-ig.” Szabadelőadás. Tartja: Féja Géza író (Budapest). Kuruc dalok. Tárogatón előadja: Rácz József. Versek. Irta és felolvassa: Bódás János. Darútollas induló. Énekli a M. Á. V. Haladás Dalköre. Zongorán kísér: Kiss Lászlóné. Szólót énekel: Blazsek Elemér. Az énekszámokat Jarisch János országos karnagy vezényli.⁴⁷

*

A Faludi Ferenc Irodalmi Társaság, mint Vasvármegye és Szombathely Város Kultúregyesületének szépirodalmi szakosztálya 1934. március 11-én délután 1/2 6 órai kezdettel a Kultúrházban Madách emlékünnepet rendez. – Emlékbeszédet mond: Dr. Sebestyén Károly a Magyar Színművészeti Akad. igazgatója. – Verseket olvas fel: Illyés Gyula költő. Bevezető beszédet tart: Bárdosi Németh János a Faludi Társaság elnöke.⁴⁸

45 *Vasvármegye*, 1933. január 8. 2.

46 Terjedelmi okok miatt nem szólok ezúttal Móricz Zsigmond, Simonyi Mária, Bajcsy Zsilinszky Endre és az Erdélyi Szépművés Céh szombathelyi fellépéséről.

47 A műsor előzetese: *Vasvármegye*, 1933. április 8. 3. Az estről is beszámolt a lap: *Vasvármegye*, 1933. április 9. 6.

48 *Vasvármegye*, 1934. március 13. 3.; Nyugatmagyarország, 1934. március 12. 3.

A Faludi Ferenc Irodalmi Társaság, mint Vasvármegye és Szombathely Város Kultúr-egyesületének irodalmi szakosztálya f. hó 24-én, szombaton este 1/2 9-kor a Kultúrpalota nagytermében Székely irodalmi estet tart. – Megnyitó: „Az új magyar irodalom szelleme.” Mondja: Bárdosi Németh János a Faludi Társaság elnöke. Tamási Áron: novellát olvas fel. Fėja Géza: „A székely néplélek az irodalomban” címmel előadást tart. Kodály: Székely nóta, Székely keserves. Zongorán előadja: Csikor Elemér zeneiskolai igazgató. – Székely költők versei: Előadja Pék Károly. Tamási Áron: Részlet „Ábel Amerikában” című regényéből. Felolvassa a Szerző.⁴⁹

A Faludi Ferenc Irodalmi Társaság, mint Vasvármegye és Szombathely Város Kultúr-egyesületének irodalmi szakosztálya 1935. március 10-én este 1/2 9 órai kezdettel a Kultúrház nagytermében irodalmi estet rendez. Németh László és Szabó Lőrinc fővárosi írók közreműködésével. Műsor: Üdvözlő beszéd. Mondja: Bárdosi Németh János, a Faludi Társaság elnöke. Németh László a „Tanu” c. folyóirat szerkesztőjének „Reform” c. előadása. Szabó Lőrinc költő, a „Magyarország” szerkesztője, verseiből olvas fel. Németh László „Ember és szerep” c. könyvéből mutat be szemelvényeket.⁵⁰

A rendezvény a mérsékelt érdeklődés miatt kínos módon zajlott. Ezt nem csupán a sajtóban megjelent tudósítások bizonyítják, hanem az a levél is, amelyet Bárdosi Németh János Szabó Lőrincnek küldött. Az 1935. március 21-én keltezett sorok jól érzékeltetik a Faludi Társaság vezetőjének szélmalomharcát a korizlés és a közöny ellen:

„Kedves jó Barátom! Bocsáss meg, hogy csak ilyen későn köszönöm meg, hogy elfáradtatok Szombathelyre. De eddig szinte magammal vitáztam, hogy ki is a hibás ezért a kudarcért? Még most is szégyenkezem miatta, hogy ilyen rossz benyomást vittetek magatokkal haza a fővárosba. Valóban sok minden összejött arra a napra, de ez még mindig nem menthető azzal, ami itt történt. Természetes, hogy ezek után otthagytam az egész Társaságot, és rábízom szeretett szülővárosom irodalmi kultúráját a hivatalos táblabírákra, akik a maguk hatalmi szavával talán több közönséget verbuválnak össze. [...] Ez a gondolat már ott él a világ áramában, és akkor is eléri célját, ha Szombathely bedugja füleit, és irodalmi ábrándjaival Pekár Gyuláék seregét tiszteli meg.

E pár sor kapcsán csak arra kérek, hogy ne vess egészen kockát erre a földre, és gondold el, hogy milyen nehéz lehet itt valamit csinálni, mikor még Ti is ilyen csapdába szaladtatok bele.

Itt valóban más az emberek életszemlélete és értékítélete. Valahogy nem kell itt az irodalom. (Ahogy Tóth Árpád írta: Másra kell itt az ideg és velő.)⁵¹

49 *Vasvármegye*, 1934. november 25. 3.

50 A rendezvényről a *Fényszórá* című lap *Kultúrest a „kulturvárosban”* címmel számolt be. (1935. március 3.) A többi újság is sajnálatosnak nevezte a közönyt.

51 Géppel írt levél, autográf aláírással; lelőhelye: MTAKK Ms 4679/156.

MÓRICZ ZSIGMOND
ROKONOK

REGÉNY

*Pável Ágoston
Bardtomnara
Römpbaradság!*

1933

iv. 24.

s kreszt

Móricz

ATHENAEUM

IRODALMI ÉS NYOMDAI R.-T. KIADÁSA, BUDAPEST

1932.

Egy közepes nagyságú városban – a többnyire pénzügyi hiánnyal küszködő múzeum és kultúregyesület mellett – a kávéházak és a szállodák fontos művelődési szerepet játszottak. A huszadik század első felében így volt ez a vasi megyeszékhelyen is.

A korabeli lapok rendszeresen közöltek előzeteseket, beszámolókat a város irodalmi és zenei eseményeiről, tudományos előadásairól. Szóltak az ide látogató színházi társulatok mérsékelt sikereiről is. A helyi szállodák a vendégéjszakák biztosításán kívül nagytermükkel, kávéházukkal a polgári életforma megannyi igényét szolgálták. Rendszeresek voltak a bálók, a zenés rendezvények, a jótékonyági estek. Nem hiányoztak a kínálatból az irodalmi műsorok, a tudományos és ismeretterjesztő előadások sem. A teljesség igénye nélkül említek példákat. Az újságcikkekéből nem mindig derült ki, hogy ki volt a meghívó vagy a rendező. A szálloda olykor csupán helyet biztosított, más esetekben vállalkozóként játszott szerepet.

A *Nyugatmagyarország* újságírója így kezdte beszámolóját a Kovács Szállóban rendezett koncertről: „*Szombathelyen nincs kőszínház, és ezért az úgynevezett nagy-szezónban, vagyis az őszi és téli hónapokban nincs színházi élet, amikor a premiérek előkelő közönsége csinálhat egy-egy estélyből társadalmi eseményt, a hölgyek pedig káprázatos divatbemutatókra jöhetnek össze. Nálunk, Szombathelyen mindezt a hangversenyek pótolják.*” [A Zsidó Leányegylet hangversenyén megjelent a város „krémje.”] Anday Piroska, a bécsi Staatsoper magyar koloratúr-énekesnője adott hangversenyt. Zongorán Fazekas Klára művésznő játszott. Műsorukon Gluck, Mozart, Beethoven, Schubert, Liszt, Verdi, Bizet, Kacsóh Pongrác, Hubay Jenő művei szólaltak meg.⁵²

A szálloda rendszeresen adott otthon jótékonyági rendezvényeknek. Ezek egyaránt szerepeltek diákok, műkedvelő felnőttek, helyi művészek és tanárok, olykor pedig fővárosi meghívottak. 1928. február 13-án *Egykor és most a Kovácsban* címmel jelent meg tudósítás a „szombathelyi izr. jótékony nőegylet” énekes-táncos revüjéről. Schöntag Baby és Schwartz Márti köszöntője után egy példásan megrendezett és előadott biedermeier egyfelvonásost mutattak be Csokonai balvégzetű szerelméről. Az értékelés szóvirágai nem csupán az előadásról, hanem a kor zsurnalizmusáról is képet adnak: „*Az egész darab egy finoman cizellált ötvösmunka, vagy talán inkább egy finomművű váza, amelyet gondosan elzárunk emlékeink vitrinjébe. [...] Weiner Imréné Lillája eseményszámba menő alakítás volt. Légies finomsággal adta vissza a költő örökké élő eszményképét, játéka több volt, mint játék. Valahogyan az volt az érzésünk: maga Lilla lépett ki a múlt század ködéből és hozta el fájón lüktető, vergődő szívét nekünk, a romantikát már-már alig megértő embereknek. [...] Grósz Albert erőteljes, precíz művészettel megjátszott Csokonayja és Szöllősy Pál kemény, impozáns nemzetesura komoly figyelmet érdemeltek.*” A szerelmi témájú darabot vidám jelenetek, chansonok, slágerek és táncok követték. „*A felejthetetlenül szép előadásért a nőegylet és agilis elnöknője, Wolf Sándorné minden elismerést megérdemelnek.*”⁵³

52 *Nyugatmagyarország*, 1927. október 24. 3.

53 *Nyugatmagyarország*, 1928. február 13. 3.

1928. március 31-én a zsidó leányegylet a Kovács Szálló nagytermében rendezte meg jótékony célú estélyét. A megjelenteket dr. Glück Gyula köszöntötte. Péchy Blanka Ady és Kiss József verseiből adott elő. Bárdos Alice hegedűn, Kartner Gitta zongorán játszott. Kóbor Tamás humoros előadását nagy tapssal köszönte meg a közönség. Az est zárásaként Péchy Blanka Ady, Babits, Kosztolányi, Heltai Jenő verseit szavalta.⁵⁴

1928 decemberében Pusztay Sándor szerepelt Szombathelyen. Egy H. L. (Horváth László) szignójú cikk adta hírül, hogy az anya- és csecsemővédelmi egyesület rendezvényt tartott a Kovács Szálló nagytermében. Tarányi Ferenc főispán és Kiskos István polgármester jelenlétében koncert és műkedvelő előadás volt. Benkéné Pataky Anna zongoraművésznő Chopin Balladáját adta elő. Pusztay Sándor, az Operaház tagja énekelt, felesége kísérte zongorán. Végül három műkedvelő (Kiskos Márta, Sütheő Aci és Kirchknopf István) mutatta be a *Mester* című tréfás jelenetet.⁵⁵

*

A *Nyugatmagyarország* számolt be arról, hogy nagy sikerrel rendezték meg a zsidó leányegylet gyermekelőadását: „*Színültig megtelt vasárnap délután 5 órakeretében oly ügyesen beállított és a legnagyobb precizitással megrendezett előadás tanúi voltak a megjelentek...*” Az ifjúsági zenekar Wiener Lilly és Bárdos Alice növendékeiből állt. A tudósító részletesen beszámolt a szereplőkről. Többek között Feigelstock Anny, Freiberger Annie, Philipp György, Hoffmann Edith, Brandl Károly rátermettségét, tehetségét emelte ki. Utóbbi a *Szombathely* című költeményt szavalta. „*Nagyon hatásos volt az irredenta jelenet, amelyet Vályi Péter (Kárpát) és Antal Gyuszi (Erdély) adtak elő drámai erővel. Ungár Ilus az anya szerepében volt nagyon jó. A rendezés hatalmas munkáját Pintér Klári, Günsberger Frida és Wiener Edith végezték, akik hosszú hetek óta fáradhatatlan kitartással dolgoztak a megérdemelten nagy sikerért. A táncokat Günsberger Frida és Feigelstockné Fodor Margit tanította be igaz művészettel.*” A zeneszámok hangszerelését Grosz Albert végezte. Ő írta a hatásos prózai részleteket is. Az előadást a sikerre való tekintettel június 16-án megismételték. A bevételt a zsidó népkönyhaja javára ajánlották fel.⁵⁶

*

1928. április 15-én a *Vasvármegye* két hasábon dicsőítette azt a Kovács Szállóban bemutatott élőkép-előadást, amelyet már a bevezetőben páratlan, nagyszabású társadalmi eseményként értékelt. A műsort a *Magyar Nők Szentkorona Szövetsége* kezdeményezte és rendezte. A tudósító átszellemülten sorolta a vendégeket. Ebből

54 *Vasvármegye*, 1928. április 1. 2.

55 *Nyugatmagyarország*, 1928. dec. 10. 4.

56 *Nyugatmagyarország*, 1929. június 10. 2.

tökéletesen kirajzolódott a társadalmi hierarchia: „*A tegnapi bemutatón ott láttuk Vas megye egész vezető társadalmát: az arisztokráciát csakúgy, mint az egyházi, hivatali társadalmi és közéleti előkelőségeket. Régen volt esemény, amelyen ennyi kiválóság, előkelőség adott volna egymásnak találkozót. Az estély publikumának kaleidoszkópszerűen színpompás forgatagában ott láttuk Mikes János gróf megyéspüspököt, az Esterházy hercegi, a Széchen, Széchenyi, Erdődy, Mailáth, Zichy és Szapáry grófi családokat, Tarányi Ferenc dr. főispánt, Horváth Kálmán dr. alispánt, szentmártoni Radó Lajos és Bezerédy István felsőházi tagokat, Vargha Gábor dr. Lingauer Albin és Maróthy László dr. országgyűlési képviselőket, Hirsch József dr. üzletigazgató kormányfőtanácsost, Ferenczy Tibor kerületi főkapitányt, Tóth József és Tauber Sándor dr. praelátus kanonokokat, Császár József dr. szeminárium rektort, Ujváry Ede dr. helyettes polgármestert, Geist Jenő kormányfőtanácsost és újszólván Szombathely egész intelligenciáját a tisztikar igen sok tagjával egyetemben.*”⁵⁷ (És ez nem paródia, nem egy Jókai-regény, nem egy Mikszáth-karcolat részlete!)

A népes úri közönség azért látogatott a Kovács Szállóba, hogy megnézze azt a tizenkilenc színpompás képet, amelyben végigkövethették a női divat változását. A Gracchusok korától Cleopatrára keresztül a középkoron át vezetett az út. Azt sem bízták a véletlenre, hogy az egyes korok kiemelt szereplőit kik alakítsák. Szemléltesse ezt néhány jellemző példa! „*Beatrice d’Este alakját Esterházy Bernadette hercegnő személyesítette meg. Az Esterházy hercegek családi ruhatárából származó pompás, nehéz vörös selyem-uszályos korhű ruha, uszályos palást, aranydíszes fejkötővel. [...] Jeanne d’Arcot Széchenyi Irma grófnő ábrázolta. [...] Ninon de Lenclous fehér parókás alakjában Tarányi Mariette jelent meg.*” Mellettük feltűnt Zrínyi Ilona (Széchen Janka grófnő), Mária Terézia (dr. Varasdyné Zichy Henriette grófnő), forradalmárnő (Braun Bözsi), Déryné (Wolff Magda) is. A tudósító kiemelte özv. Vaikó Istvánné és Posch Antalné szervezői munkáját. Szólt arról, hogy képek beállítása, a rendezés és a szcenírozás „*Széchenyi Jenő gróf rendezői talentumát*” dicséri.

*

A szállodában számos tudományos, ismeretterjesztő előadás is elhangzott. A meghívottak közül elsőként Vámbéry Rusztemet, a nagy tekintélyű polgári radikális jogászt, folyóirat-szerkesztőt említem. „*Okosak-e az emberek?*” című előadásának tartalmáról és kedvező fogadtatásáról Grósz Zsigmond írt.⁵⁸ 1933 tavaszán a KAOSZ irodalmi sorozatának előadójaként szerepelt újra a Kovács-szállóban. Az irodalom és az erkölcs kapcsolatáról értekezett. A tudósító így foglalta össze a professzor hitvallását: „*mindent el kell követni a gondolat szabad, művészi megnyilvánulásáért, de alkalmazni kell az irodalmi cenzúrát a művészetnek azokra a prostituáltjaira, akik uralkodó hatalmi érdekeknek szolgálnak ki képességeiket.*”⁵⁹

57 *Vasvármegye*, 1928. április 15. 4-5.

58 *Nyugatmagyarország*, 1928. február 27. 3.

59 *Nyugatmagyarország*, 1933. március 13. 1.

1928 decemberében Forbáth László az elektroncső történetét vázolta. Fodor Miklós „Az európa-amerikai rádiótelefon” jelentőségét méltatta.⁶⁰ Almássy László saját utazásairól számolt be („Repülőgépen Londontól Antiochiáig”), és soron következő terveiről is beszélt.⁶¹

A korabeli sajtóban politikai eseményre is találtam példát: 1928 októberében a szálloda nagytermében szociáldemokrata népgyűlést tartottak. Egyhangúlag Szaka-sits Árpádot választották meg a rendezvény elnökévé. A megnyitó után Popper Sándor másfél órás szónoklatban fejtette ki véleményét Bethlen István miniszterelnök nagycenki nyilatkozatáról és Vass József népjóléti miniszter elképzeléseiről.⁶²

Természetes módon politikai színezete is volt annak a kulturális estnek, amelyet a Magyar Cionista Szövetség szombathelyi csoportja rendezett a Kovács Szállóban. A vendégeket és a szereplőket Horovitz főrabbi „értékes és lendületes megnyitója” köszöntötte. Ezután dr. Patai József, a *Múlt és Jövő* szerkesztője tartott előadást. A tudósító (R. E.) dicsérte Kelen Hugóné zongorajátékát. Elismerően szólt Tordai Judith versmondásáról. Külön kiemelte, hogy a művész nő részletet adott elő a héberre fordított Madách-tragédiából. A beszámoló szerzője szerint a „Magyar Cionista Szövetség szombathelyi csoportja ezen kultúrest megrendezésével kinyilatkoztatta, hogy aktív részt kíván venni Szombathely kulturális munkájában.”⁶³

A Kovács Szálló nagytermében különösen a báli szezonban volt nagy a forgalom. Jól szemlélteti ezt a *Nyugatmagyarország* 1928. novemberi előzetese: „December 7-én az Anya-és csecsemővédő tart jótékony célú előadást, amit tánc követ, 8-án Mikulás-est lesz, 9-én pedig a zsidó diákszövetség rendezi meg Chanuka-estjét. December 26-án a Zsidó nőegyletnek lesz műsoros teadélutánja, amit tánc követ. Végül december 31-én, Szilveszterkor a Kereskedelmi Alkalmazottak bálja zárja be az 1928-as és nyitja meg az 1929-es báli esztendő. – Január 5-én a Zsidó Leányegylet >Fehér-rózsa< bálja eszedékes, mely ma már fogalom Szombathelyen. 12-én a Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetségének szombathelyi csoportja rendezi meg a bálját, 19-én pedig az Aggharcosok. Február 1-jén lesz a hagyományos Agglegény-bál, 2-án pedig a nagyszabású és esemény-

60 *Nyugatmagyarország*, 1928. december 10. 5.

61 *Nyugatmagyarország*, 1932. március 7. 6.

62 *Nyugatmagyarország*, 1928. október 15. 2.

63 *Nyugatmagyarország*, 1932. december 12. 4.

számba menő Mottóbálgát rendezi meg a Zsidó Nőegylet. Végül február 9-én a Kereskedelmi Kör bálja zárja be a béli szesztont nálunk.⁶⁴

„A régi Karneválok minden pompája elevenedik meg január 26-án a Kovácsban. A bécsi Opern Redout-zenekara Szombathelyen” – ekképp nyilatkozott Spitzer Jenőné 1930-ban a Zsidó Nőegylet karneváljának előkészületeiről. Az átalakított nagyteremben egy nizzai utcarészlet tűnik majd fel. Természetesen játszik Purcsi Pepi és zenekara, és megválasztják a karnevál királynőjét és udvarhölgyeit.⁶⁵

A Doni Kozák Kórus a szálloda visszatérő vendége volt. 1930 tavaszán szláv egyházi műveket és világi dalokat adtak elő. Újra sikert aratott a *Te Deum* és *A volgai hajóvontatók éneke*. Ráadásként Serge Jaroff szólója hangzott el. A beszámoló bevezetőjében ismét hangsúlyt kapott a közönség: „Szombathely társadalmi és közéletének majd minden előkelősége megjelent az estén a környék arisztokráciájával együtt. Az első sorokban gróf Mikes János megyéspüspök is ott ült...”⁶⁶

Nagy Margit és Székelyhidyi Ferenc operaénekesek telt ház előtti hangversenyéről lelkes tudósítás számolt be. Többek között Wagner (*Lohengrin*), Puccini (*Turandot*), Erkel (*Bánk bán*), Goldmark Károly (*A házi tücsök*) és Bizet (*Carmen*) híres áriái hangzottak el.⁶⁷

A könnyű műfaj rendezvényeiről a lapok rendszeresen adtak reklámmal felérő előzeteseket. A vendégek között ott találjuk Fedák Sárít és a vele együtt fellépő Szilágyi Imrét. Az újságírói lelkesedés karikatúraszerű példája a következő néhány mondat: „Van-e hát Magyarországon a magyar dalnak is közönsége? Erre a keserű kérdésre felelt Fedák Sári, amikor tegnap este a Kovács nagytermében összegyűlt hatalmas közönsége előtt bemutatta ötszáz esztendő magyar dalait. Fedák Sári érezte, tudta, hogy a magyar dalnak teremteni kell a barátokat, megismertetni a magyar közönséggel az ősi magyar muzsikát.”⁶⁸ Salamon Béla több fellépése és „Faludi Kálmán kacagóestje”⁶⁹ is telt házat és nagy sikert hozott.

Az irodalmi (vagy a szépirodalommal is összefüggő) estek közül mindössze néhányat emelek ki. Móra Ferenc 1931 februárjában mutatkozott be a Kovács Szállóban. Korábban már szerepelt a Kultúrpalotában. A beszámoló szerint a siker szembetűnő jele volt, hogy „Előadó és közönség intim közelségbe kerül egymáshoz. [...] Hogy szorongásig nem telt meg a Kovács nagyterme, az ma nem meglepő, inkább talán az a csodálatos, hogy még a mai viszonyok között is nagy közönség gyűlt össze. Nagy és lelkes közönség, amely Móra Ferencet igaz lélekkel tapsolta és ünnepelte.”⁷⁰ A tudósító – (uy), azaz Uy Károly költő, újságíró – lebilincselő egyéniségként, közvetlen modorú, jó humorú emberként mutatta be Móra Ferencet. Olyan művészt tisztelhetünk

64 *Nyugatmagyarország*, 1928. november 19. 3.

65 *Nyugatmagyarország*, 1929. január 21. 4.

66 *Vasvármegye*, 1930. március 13. 2.

67 *Vasvármegye*, 1930. június 8. 4.

68 *Vasvármegye*, 1928. október 30. 2.

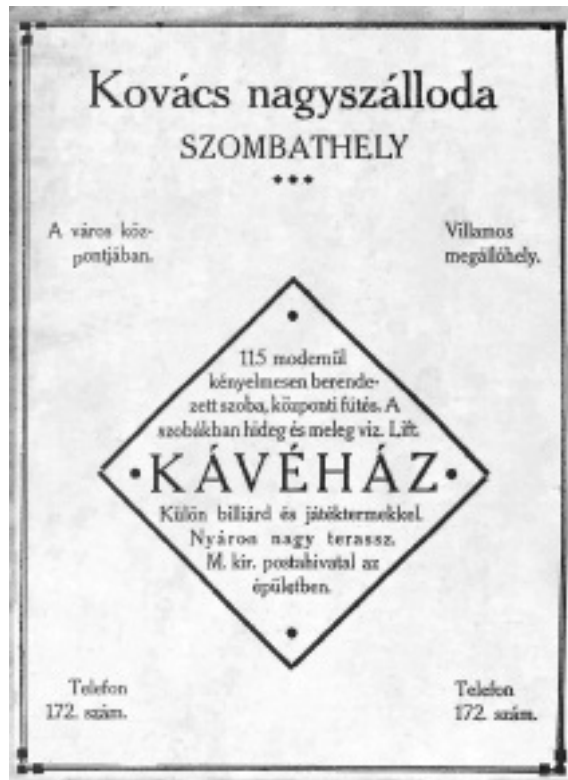
69 *Vasvármegye*, 1928. január 20. 3.

70 *Hír*, 1931. február 24. 3.

benne, akit nemcsak megtapsoltak, hanem sokan meg is könnyeztek a műsor végén. Kritikus éllel jegyezte meg: *„A Kulturegyesület nem képviselte magát az előadáson. Senkivel. Pedig illetett volna megjelenni a tiszaparti metropolis Kulturegyesületének egyik vezetőjének szombathelyi fogadtatásán.”*⁷¹ A tapintatlanságot az menti, hogy a Faludi Ferenc Irodalmi Társaság ekkor tartott sikeres bemutató estét Győrben. Ezen fellépett dr. Ujváry Ede polgármester, dr. Székely László, dr. Krisztin Ernő, Fábíán Gyula, Kartner Gitta, Bárdos Alice és Wiener Lilly is.

Bethlen Margit grófnőt nem szépíróként hívták meg a Kovács Szállóba. Gróf Bethlen István miniszterelnök felesége politikai szerepet vállalt, amikor féléves egyesült államokbeli körútjának tapasztalatait megosztotta *„fényes és disztíngvált”* közönségével: *„A megyéspüspökkel és a megyei arisztokráciával az élén mindenki ott volt, aki egy fölényes éleslátású, européer műveltségű színes szavú coseur előadásából akarta megismerni Amerika igazi arcát.”*⁷²

A mindennapi élet apróságairól és a nagypolitika szereplőiről egyaránt szót ejtett. A soknációjú New Yorkról éppúgy, ahogy az est második részében Musoliniról, Hindenburgról, MacDonaldról. Beszámolt az út küldetéséről, a neki szegezett amerikai kérdésekről is. *„Ha csak egyetlen ember is akadna otthon – volt a grófnő válasza – aki nem hinne a holtbizonyossággal újra feltámadó integer Magyarországon, akkor én nem volnék itt. Nem volna értelme, hogy felvilágosítsam önöket. Hogy tehát itt vagyok, az annak a bizonyosága, hogy otthon sincs, és soha nem is lesz senki, aki csonkaságunkba belenyugodjék...”* Az újságíró szerint az utolsó szavak után *„percekig zúgott a taps: a szombathelyi közönség elismerése és hálája a ritka szellemi gourmandériát jelentő két és fél órás előadás sok élvezetért és tanulságáért.”*

71 Vasvármegye, 1931. február 24. 5.

72 Vasvármegye, 1932. április 26. 3.

1935 februárjában a munkanélküli tisztviselők javára szerveztek műsoros estet a szállodában. A meghívott vendégekről és a programról több előzetes is megjelent. Ezekben a századelő tekintélyes folyóiratát is méltatták: „*Huszonnyolc év óta ami új és kitűnő indulás volt literatúránkban, jórészt a Nyugat hasábjairól indult. A Magántisztviselők Szövetsége Nyugat java írói és művészgárdáját hozza Szombathelyre s ezzel tradicionális estélye köré olyan eseményt teremt, amiben hosszú évek óta nem volt része Szombathely közönségének. A műsor résztvevői: Kosztolányi Dezső író és költő, Nagy Endre író, Gellért Oszkár költő és Ascher Oszkár előadóművész, mind jól ismert nevek, beérkezett egyéniséggel és briliáns előadók. A javarészt humoros és satirikus tendenciájú műsort Nagy Endre konferansza foglalja kerek formába.*”⁷³

A rendezvényről „*A magántisztviselők műsoros-estje*”⁷⁴ címmel számolt be a *Vasvármegye*: „*Elegáns publikum töltötte meg zsúfolásig a Kovács nagytermének széksorait, és kétórás lendületes és nívós előadás emlékével kezdhette meg a műsor után a táncot. [Lövensohn Géza köszöntője és Nagy Endre konferansza után Ascher Oszkár előadóművész Ady Endre, Babits Mihály, Tóth Árpád és Kosztolányi Dezső verseiből válogatott.] Jól temperált, leegyszerűsített stílusban interpretálta a négy legpregnánssabbban nyugatos-poéta verseit. A programnak ez a része domborította ki igazán, hogy mit jelentett a Nyugat a magyar literatúra számára a századforduló idején, amikor lapjain szárnyakat és nyilvánosságot adott az új magyar irodalom akkori elindítóinak. [...] – Kosztolányi Dezső két prózai írását olvasta fel: A karácsonyi körkérdés és A gyanakvó barátom című rajzok finomra dolgozott színeit, apró érdekességeit hatásosan fokozta az az élményszerűség, amelyet az ötvenéves költő előadása nyújtott. – Gellért Oszkár személyesen adta elő három versét, amelyek a nyugatos irodalmi iskola tipikus példái voltak.*” A szünet után Nagy Endre adta elő Sárkány című groteszk írását. Ascher Kosztolányi és Karinthy egy-egy novelláját olvasta fel. Kosztolányi szavaltai zárták az estet. Az utána következő zene és tánc hajnalig szórakoztatta a közönséget.

Az estről Bárdosi Németh János is írt a már idézett *Utak és útítársakban*. Emlékei szerint a betegséggel küszködő Kosztolányi a *Hajnali részegséget* szavalta el.

73 *Vasvármegye*, 1935. február 2. 7.

74 *Vasvármegye*, 1935. február 10. 4.